

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 13

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 311 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 6 від 31 січня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет

Незважаючи на згасання монархічної діяльності росіян, ностальгія за минулим, ревізійні настрої продовжували жити у їхній свідомості. Символічними видаються щорічні панахиди по царській сім'ї, "Дні непримиренності", які проводилися ще в середині 1930-х рр., коли, здавалося б, біль від душевних ран мав би вже втамуватися. Зокрема, "Дні..." проходили напередодні чергової річниці жовтневих подій 1917 року з метою засвідчити "свою непримиренність стосовно тієї влади, яка приречла російський народ на нестерпні страждання і знищила саме ім'я Росії як держави". Звертаючись до російської громадськості, у 1933 р. голова Російського громадського комітету у Польщі Сіманський закликав: "Нехай цей день буде днем російського об'єднання, днем звернення наших помислів до справи боротьби за звільнення Батьківщини!" [13, 1933. - № 86. - С. 4].

Таким чином, монархічна ідея на Волині акумулювала в собі антибільшовицькі настрої росіян, їхнє нездоланне прагнення відродити імперську російську державність. Але впродовж 1920-х-1930-х рр. монархічний фактор остаточно втрачає вплив на суспільно-політичне життя Західної Волині. Невдалі спроби російських політиків розгорнути та активізувати монархічний рух ще раз засвідчили: доба монархії вичерпала відведений їй історією час.

Джерела та література

1. Арцыбашев М. Записки писателя. - Варшава, 1925.
2. Вестник Русского Национального Комитета. - 1924.
3. Вольнское слово. - 1925.
4. Гон М. Російський сегмент західноукраїнського політикуму (1921 - 1928 рр.) // Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. - 2004. - №10. - С. 188 - 194.
5. Гунчак Т. Панславизм чи панрусизм // Віче. - 1992. - № 4. - С. 29-34.
6. Державний архів Волинської області.
7. Державний архів Рівненської області.
8. «Завоевание революции» и идеология русского монархизма. Доклад проф. Т.Локотя. - Берлин, б.г.
9. За свободу. - 1927.
10. Пять лет: журнал однодневный, посвященный пятилетию со дня основания Союза русских студентов-эмигрантов в Польше. - 1927. - 28 мая.
11. Русская правда. - 1928.
12. Симонова Т. Прометеизм во внешней политике Польши 1919 - 1924 гг. // Новая и новейшая история. - 2002. - №4. - С. 47 - 56.
13. Слово. - 1933.
14. Тютюнник Ю. З поляками проти України. - Б. м, б.р.
15. Mendzecki W. Woewodstwo Wołyńskie. 1921 - 1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych. - Wrocław - Warszawa - Krakow - Gdansk - Lodz: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1988.

УДК: 94 (477.8): 94 (438)

В.Л.Галуха

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю вивчення історичного досвіду аграрних перетворень у світовій практиці, зокрема, в умовах розвитку українських земель у складі Другої Речі Посполитої, задля використання його на практиці у час розбудови незалежної Української держави.

В історичній літературі вчені побіжно торкалися питання структурних змін у аграрній сфері, зокрема, Алексієвєць Л. М. [12], Галуха В. [13], Зашкільняк Л., Крикун М. [14], Кондратюк О.К. [15], Крамар Ю [16], Литвинюк В. [17], Панишко Г. [18], Шабала Я. [19], Mędrzecki W. [23] та ін.

Предметом нашого дослідження є соціально-економічні зміни, які відбувалися у Волинському воєводстві в міжвоєнний період під впливом зміни структури земель та системи землеволодіння у ході аграрної реформи.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі структурних змін у аграрній сфері міжвоєнного періоду і виявлення їх впливу на соціально-економічний розвиток краю.

Природно-ресурсною базою розвитку аграрної сфери є земля - основа національного багатства держави, основний засіб виробництва і просторовий базис, де розміщуються усі галузі сільськогосподарського виробництва.

Одним із найважливіших наслідків комасації було те, що вона призвела до поліпшення аграрної структури земель.

На терені Волинського воєводства загальною площею 3 028 000 га землі проживали у 1921 р. 1 437 907 осіб [3, арк. 4].

Згідно статистичних даних за 1921 р. сільськогосподарське виробництво у Волинському воєводстві займало площу 2 474 424 га. Загальна структура цих земель мала наступний вигляд:

- орні ґрунти – 1 183 800 га (47,8 %);
- луки і пасовища – 373 885 га (15,1 %);
- сади та огороди – 62 852 га (2,5 %);
- ліси – 639 778 га (25,9 %);
- інші землі та невжитки – 214 099 га (8,7 %) [20, s. 532].

Перепис 1931 р. встановив, що кількість населення у воєводстві за десятиліття виросла до 2 084 791 особи і збільшилася майже на 45 %.

Таке значне збільшення населення краю було обумовлене високим рівнем народжуваності, що забезпечив приріст населення на 32,4%, та приєднанням у 1931 р. до Волинського воєводства Сарненського повіту, що збільшило кількість мешканців краю на 12 %. Переважна кількість населення краю виживала за рахунок праці на власних господарствах і проживала у сільській місцевості. Доля міського населення заледве перевищувала 12,3%, а проживало у містах 252 866 осіб. [4, арк. 9 зв.].

Реформування аграрного устрою, та проведення комасаційних робіт, зокрема впродовж першого десятиліття міжвоєнного періоду, позитивно вплинуло на зміни у загальній структурі земель краю. На 1931 р. вона мала наступний вигляд:

- ґрунти орні – 1 500 431 га (43,5 %);
- огороди і сади – 81 368 га (2,4 %);
- луки і пасовища – 625 315 га (18,1 %);
- ліси – 798 917 га (23,2 %) ;
- неужитки та ін. землі – 443 054 га (12,8 %). [3, арк. 1].

Зазначимо, що за цей період частка земель, яку займали господарства значно збільшилася і зросла із 2 474 414 га в 1921 до 2 748 000 га у 1931 р.

Особливо відчутні зміни в ході аграрної реформи відбувалися у зростанні кількості орних земель. З урахуванням того, що на Сарненський повіт припадало біля 100 000 га орних земель, їх загальна кількість у воєводстві за десятиліття виросла більше ніж на 200 000 га. На думку польського дослідника В. Менджецького, таке збільшення відбувалося в основному за рахунок включення до сільськогосподарського обігу лісових площ – 180 000 га, та біля 20 000 га невжиткових земель [23, s. 21].

Перетворення лісових площ на орні землі відбувалося внаслідок відбудови зруйнованих під час війни маєтків за рахунок надходжень від продажу дерева. Ліс був основним джерелом доходів великих власників, особливо у північній частині Волині. Крім того, швидке зростання сільського населення у міжвоєнний період змушувало владу брати на облік всі землі, де були вирубані дерева. Позитивний вплив на залучення до використання земель мала комасація, та особливо меліорація, яка проводилася у ході комасаційних робіт.

Меліорація сприяла не тільки чисто технічному об'єднанню роздрібнених ділянок у один наділ, а й використанню неужитків і створювала додаткові можливості для поповнення малоземельних господарств. Крім того, внаслідок меліорації зростала землеробська культура, що теж можна було прирівняти до поповнення землею. До початку 30-х рр. всі меліоративні роботи на теренах воєводства проводилися за рахунок державних коштів. Усвідомлення населенням корисності від меліорації і нестача державних коштів призвели до використання шарварку у проведенні меліоративних робіт, що позитивно вплинуло на їх темп і суттєво зменшило грошові витрати на меліорацію 1 гектара землі. Так, якщо у 1928 – 1929 рр. витрати на меліорацію одного гектара становили 105 злотих, то після введення шарварку їх рівень у 1930 – 1933 рр. зменшився до 62 злотих [4, арк. 17 зв.].

Для проведення меліоративних робіт у краї уряд Польщі на початку 30-х років прийняв рішення про надання цільових позик селянам, що сприяло зростанню обсягів меліорації.

Із середини 30-х рр. на теренах воєводства розпочалося врегулювання течій річок. Без цього подальша меліорація селянських земельних ділянок була б неможливою. За міжвоєнний період аграрної перебудови були меліоровані 115 580 га землі [9, арк. 8].

Меліорація позитивно впливала на структуру земель і суттєво підвищувала якість ужиткових ґрунтів.

На 1932 р. у Волинському воєводстві в сільськогосподарському вжитку знаходилося 64 % земель, із яких 43 % становили орні землі. Найбільша доля орних земель була у Кременецькому – 73,2 %, Горохівському – 68,1 %, Дубенському – 62,0 % та Рівненському – 68,1 % повітах. У 4-х північних повітах воєводства (Сарненському, Ковельському, Костопільському, Любомльському) їх доля не перевищувала 27 %. [4, арк. 10].

Якщо аналізувати зміни у структурі земель у другому десятилітті міжвоєнного періоду, то слід зазначити, що вона майже не змінилася, адже площі для об'єктів несільськогосподарського призначення нерідко виділяли за рахунок земельних угідь. Тому залучення до сільськогосподарського обороту невжиткових земель суттєво не впливало на зміну їх структури. Крім того, більшість заходів, що проводилися у ході комасації, були направлені не на залучення нових земель, а на поліпшення якості тих, що були у вжитку.

Одним із найважливіших соціальних показників, що характеризували наслідки комасації й інших заходів, які реалізовувалися в ході аграрної реформи були зміни розмірів селянських господарств. Найсуттєвішим чинником, що вплинув на зміну структури земельної власності була парцеляція. Її

здійснення вело до певних зрушень у майнових стосунках, великі земельні магнати, поступалися певною долею власності на користь селян, що вело до зростання частки останніх у загальній структурі земель.

Зазначимо, що велика власність на Волині до початку аграрної перебудови владою Польщі домінувала, особливо на Волинському Поліссі, де у 1922 р. нараховувалося 39 маєтків землевласників площею більше 3000 га землі. Так, у Сарненському повіті найбільшим був маєток Вітольда графа Броль-Патера, що нараховував більше 60 000 га землі. Маєткам Володимира Охотнікова, Губерта кс. Любомирського, Станіслава Стравінського та Хама Готтесмана належало відповідно 20 000, 18 000, 16 600, 12 000 га земель. У повіті Костопільському найбільше землі належало Марку Малинському – 48 350 га та Олицькій ординарії Радзивіллів – 42 280 га. [23, s. 44].

Розміри земельних площ маєтків у центральній частині воєводства були меншими. Без змін це співвідношення залишалось і на початку 30-х рр. Так, якщо загалом у Волинському воєводстві на одне господарство великої власності припадало 674,7 га землі, то у Сарненському повіті – 1938,8, Костопільському – 1503,4, а у Горохівському – 384,6, Дубенському – 337,6 та Кременецькому повітах – 245,1 га [21, s. 43].

Із просуванням на південь загальна величина маєтків зменшувалася, але зростала частка орних ґрунтів. Адже, на півдні і в центрі воєводства базовою галуззю великих маєтків було рослинництво.

Доля великої власності у загальній земельній власності теж на півночі була більшою. Якщо у Сарненському повіті велика власність становила майже 60 % загальної площі господарств, то у Кременецькому повіті її рівень зменшувався до 15,6 %.

На початку 30-х рр. доля великої власності у загальному обсязі земель, що знаходилися у сільськогосподарському вжитку на терені Волині залишалася значною і становила майже 30 % [21, s. 43].

До зменшення загального обсягу великої власності спричинила і ліквідація сервітутів, що відбувалася у ході комасації. За міжвоєнний період сервітуту були ліквідовані на площі 238 000 га земельних угідь, що дало можливість селянам у заміні за сервітутні права отримати у власність 77 922 га землі. Крім того, у 1938 р. ще 162 села користувалися сервітутними правами [9, арк. 8].

Ліквідація сервітутів вела до повної незалежності селян від поміщиків, а громади отримували самоврядування, незалежне від попереднього землевласника. Такий стан справ змінював позиції шляхти на селі і змушував її пристосовуватися до капіталістичних відносин. Селяни перетворювалися у самостійну соціальну верству, яка поступово усвідомлювала своє суспільне значення.

Зазначимо, що запровадження нового устрою в аграрній сфері передбачало не тільки зменшення долі великої власності, а й створення за рахунок цих земель нових самостійних господарств, доповнення малоземельних або “карловатих” господарств до розміру самозабезпеченості під час комасації. Так, у законі про земельну реформу від 28 грудня 1925 р. зазначалося, що аграрний устрій Польщі буде опиратися на сильні, здорові і високопродуктивні господарства різного типу і величини, які базуватимуться на приватній власності. Крім того, закон передбачав, що на землях, які підлягають парцеляції будуть створюватися нові і збільшуватимуться малоземельні господарства до 20 га на більшій частині Польщі і до 35 га у східних воєводствах і гірських повітах. Одночасно передбачалося створення невеликих городніх і садових ділянок розміром до 5 га і ділянок для робітників і службовців розміром до 1 га. Визначення величини зазначених ділянок, відповідно до закону, залежало від Міністра земельних реформ. [11, с. 519].

Отже, закон визначав лише максимальні межі земельних наділів, а мінімальний та оптимальний розмір господарств, очевидно, мав визначитися поступово у процесі аграрних перетворень. Така неконкретність у визначенні розмірів господарств ускладнювала роботу виконавчих органів, призводила до спекуляції землею та зловживань на місцях, що не сприяло проведенню аграрної реформи.

Для з'ясування змін у структурі господарств за їх розмірами проаналізуємо їх стан на кінець 30-х рр. у порівнянні з 1921 р. Загальну структуру господарств у 1921 р. характеризують дані, наведені у таблиці 1 [20, s. 109].

Таблиця 1

Структура господарств Волинського воєводства у 1921 р.

Розмір господарств (га)	Кількість господарств (од.)	Доля господарств (%)	Загальна площа землі (га)	Середній розмір господарств (га)
0-1	13 522	5,94	6 410	0,47
1-2	18 758	8,24	28 312	1,51
2-3	26 629	11,70	67 599	2,54
3-5	59 028	25,93	236 702	4,01
5-10	76 899	33,78	547 294	7,20
10-20	26 659	11,71	355 781	13,35
20-50	4 518	1,99	123 877	27,42
50 і більше	1 620	0,71	1 108 166	684,05
Разом	227 636	100	2 474 141	10,8

Наведені у таблиці 1 дані ілюструють недосконалу структуру господарств у Волинському воєводстві. За зробленими розрахунками на основі даних наведених у Таблиці ми встановили, що у Волинському воєводстві в 1921 році на господарства розміром до 5 га припадало 13,7 % землі, на господарства розміром 5 – 10 га – 22,12 %, а на господарства розміром 10 – 50 га – 19,38 %. Тобто, на 1620 господарств великої власності припадало майже стільки землі, як на 226 016 інших господарств. Наведені дані також свідчать, що у числі 227 636 господарств було 58 909 господарств розміром до 3,0 га, тобто таких, які були не у змозі прогодувати свої сім'ї за рахунок використання землі і змушені були заробляти на їх утримання шляхом найму на інші роботи, а якщо таких заробітків не було, то їх сім'ї просто голодували.

Недосконала структура господарств Волині щодо їх розмірів і високий відсоток малоземельних господарств вимагав від влади в ході аграрної реформи перерозподілу землі серед різних категорій господарств з урахуванням потреб малоземельних і безземельних селян. Результати вирішення зазначеної проблеми впродовж першого десятиліття характеризують дані, наведені у таблиці 2 [4, арк. 9 зв.].

Таблиця 2

Структура господарств у повітах Волинського воєводства в 1931 р.

№ за/п	Повіт	Кількість господарств (площа в гектарах)					
		До 5	5-10	10-20	20-50	50-100	100 і більше
1	Дубенський	41 646	12 030	2 22	400	76	76
2	Горохівський	17 889	6476	2121	175	25	36
3	Костопільський	16 859	7396	2243	161	7	150
4	Ковельський	30 157	17 240	5941	414	66	58
5	Кременецький	55 217	7296	1414	197	70	54
6	Любомльський	11 783	4379	1074	165	15	26
7	Луцький	31 274	16 125	3481	522	61	86
8	Рівненський	29 950	7840	1788	353	35	59
9	Сарненський	13 388	11 142	2768	537	162	94
10	Володимирський	20 896	8169	1745	143	54	59
11	Здолбунівський	21 441	3363	553	90	23	29
У воєводстві в цілому		290 500	101 456	25 240	3157	594	727
Разом усіх господарств у Волинському воєводстві 421 674							
Доля господарств у %		68,90	24,06	5,98	0,75	0,14	0,17

Як видно із наведених вище даних, загальна кількість господарств у воєводстві за десять років зросла більше ніж на 50 %. Зросла доля дрібних господарств розміром до 5 га з 51,81 % до 68,9 %, а їх загальна кількість виросла з 117 937 до 290 500 одиниць. Це є свідченням того, що проблема малоземелля в краї загострювалася і однією із причин такого стану був значний приріст населення у воєводстві, який становив майже 45 % за 10 років. Водночас зазначимо, що нараховувалося майже 130 тисяч господарств розміром від 5 до 50 га, що репрезентували групу, котра уже добре могла утримуватися за рахунок доходів від праці у власному господарстві. Кількість господарств великої власності, понад 50 га, в означений період зменшилася на 299 господарств.

Варто зазначити, що одним із найсуттєвіших недоліків у ході аграрної реформи, яка передбачала ліквідацію безземелля і збільшення малоземельних господарств до розмірів самозабезпеченості, була відсутність у польської влади ґрунтовних даних, що до наявності вжиткових земель та визначення її долі для місцевих потреб, а саме:

- на комасацію;
- на виділення земель для працівників фільварків;
- на поповнення землею малоземельних господарств;
- на осадництво.

Найбільш повно цей недолік проявився у колонізаційній політиці уряду Польщі. Так, згідно проекту польської влади на теренах Волинського воєводства мало бути утворено у 1921 – 1923 рр. 40 тисяч осад. Закон про осадництво залежно від якості ґрунтів, передбачав виділення на одну осадку в середньому 25 га землі. Неважко підрахувати, що для втілення зазначеного проекту необхідно було біля 1 млн. га землі, що свідчить про його нереальність, як з точки зору запасу земель у воєводстві, так і фінансових можливостей держави.

Водночас зауважимо, що проблема визначення самозабезпечених та самодостатніх господарств, з точки зору їх мінімального розміру, у 30-х роках стала предметом розгляду науковцями.

За підрахунками спеціалістів відділу економіки і рільництва у Пулавах, за найнижчу межу

самозабезпеченості можна було вважати у південній частині Волині господарства площею 5 га і більше за максимальної для даної частини воєводства врожайності зернових 13,81 ц. з гектара і з граничною кількістю осіб, що спільно проживають – 4,72. Для північної частини ця норма мала становити 10 га [22, с. 4].

Уряд врахував пропозиції науковців і 27 квітня 1936 р. видав циркулярний лист міністра землеробства і земельних реформ, який мав відіграти важливу роль у подальшому зміцненні малоземельних господарств. У листі визначалося, що до таких господарств відносяться ті, котрі неспроможні самостійно прогосподувати сім'ю із 5 осіб.

Мінімальні норми земельного наділу самостійних господарств, у залежності від економічного округу в якому вони знаходилися, були встановлені такі:

- 1-й економічний округ – 4,0 га;
- 2-й економічний округ – 4,5 га;
- 3-й економічний округ – 5,0 га;
- 4-й економічний округ – 6,0 га;
- 5-й економічний округ – 7,0 га.

Зазначимо, що південні повіти Волинського воєводства були включені до третього економічного округу, а північні – до п'ятого.

За еталон під час розрахунку норм була взята земля третього класу. Верхню межу, до якої можна було збільшувати такі господарства, міністерство запропонувало встановити на рівні 10 га [6, арк. 12].

Слід зауважити, що це рішення, як і більшість урядових постанов з регулювання аграрного устрою, не було виконане у повному обсязі. Міністерство не передбачало фінансування акції укрупнення комасованих господарств через виділення коштів із державного бюджету. Власних коштів для збільшення своїх земельних наділів до передбачуваної законом норми у селян не було.

Однак, внаслідок реалізації урядової політики щодо великої власності кількість господарств, що володіли земельними наділами більше 50 га, зменшилася із 1321 у 1931 р. до 1161 у середині 30-х рр., а їх доля, відповідно, з 3,1 % до 2,7 %. У той же час значний приріст населення призводив до подальшого роздрібнення селянських господарств. Кількість господарств площею менше 50 га за означений період виросла з 420 353 до 422 429 одиниць. Крім того, зазначимо, що в середньому у Волинському воєводстві на такі господарства припадало лише 4,6 га землі. У південній частині Волині, внаслідок високої густоти населення, роздрібненість селянських господарств була вищою ніж у північній, де значні площі займали піски і багна.

Так, на 1 господарство дрібної власності в середньому припадало у Ковельському повіті – 6,2 га, Любомльському – 5,6 га, Сарненському – 5,4 га, Луцькому – 5,4 га, значно менше у Здолбунівському і Кременецькому – по 3,3 га, Рівненському – 3,7 га [21, с. 43].

До 1934 року із 18 345 новостворених господарств на південні повіти припадало 14 208. [4, арк. 8].

Варто відмітити і те, що в процесі аграрної перебудови, владою Польщі зволікався процес визнання прав дрібних власників (до 5 га) які придбали землю до 28 серпня 1924 р. До 1.04.1936 р. вони подали до влади 3535 справ про визнання за ними права приватної власності на викуплену землю. Із вище зазначеної кількості справ до 31.03.1938 р. було розглянуто лише 1015, із яких за 487 господарствами було визнано право викупу загальною площею 752,3 га, а 525 господарям було відмовлено у визнанні права викупу. У період з 1.01.1937 р. до 31.03 1938 р. влада визнала право власності ще 128 господарів на землі площею 256,7 га і 328 особам відмовила. Залишилося до розгляду 2620 справ, із яких у 1938 – 1939 бюджетному році місцева влада передбачала вивчити 885 справ. [8, арк. 53].

Загалом у Волинському воєводстві в міжвоєнний період було розparcelьовано з урахуванням водних ділянок 322 823,9 га . На цих землях було утворено 21 074 самостійних господарств та укрупнено 3539 садово-городніх ділянок для робітників та службовців. [5, арк. 3]. Для укрупнення малоземельних господарств було виділено 116693,9 га, що за нашими підрахунками дало їм можливість збільшити свої наділи у середньому на 1,9 га.

Загальний результат удосконалення структури господарств Волинського воєводства на кінець міжвоєнного періоду, поданий нами у таблиці 3 [7, арк. 8].

Таблиця 3

Структура господарств Волинського воєводства у 1939 р.

Розміри господарств (га)	Кількість господарств (од.)	Кількість господарств (%)	Загальна площа (га)	Загальна площа (%)
0-1	44 274	10,8	23 852	1,3
1-2	68 788	16,7	95 223	5,7
2-3	60 383	14,7	147 108	7,9
3-5	102 661	24,6	402 031	21,2
5-7	60 222	14,7	355 534	19,2
7-10	43 629	10,5	362 347	19,0

10-15	22 621	5,5	268 042	14,5
15-20	6164	1,6	104 499	5,7
20-30	2793	0,7	65 964	3,6
30-50	951	0,2	35 364	1,9
Усього	412 486	100	1 859 904	100

Як видно із наведених даних, частка господарств розміром до 5 га становила майже 67% їх загальної кількості. Із визначеної групи господарств особливо значною (42,2 %) була частка тих, розміри яких не перевищували 3 га. Це ті господарства, які не могли вижити за рахунок праці на них і змушені були вести пошук доходів за межами власних господарств.

Однак, слід зазначити, що певна частина дрібних господарств, особливо навколо великих міст, які значну частину власної продукції поставляли на ринок, не ставили за мету збільшення їх розмірів. Про це свідчать архівні матеріали. Так, коли розпочалася комасація у селах Великий та Малий Омеляник, власники 135 дрібних господарств відмовилися від їх поповнення землею, тому що для них головним у їх діяльності було не рільництво, а городництво і продукція тваринництва для збуту у м. Луцьку. За таких умов господарі віддавали перевагу місцю розташування над розміром земельної ділянки [10, арк. 235].

Господарства величиною 5 – 10 га на 1939 р. становили 103 851, або 25,18 % серед господарств до 50 га. Кількість таких господарств у порівнянні з 1921 р. виросла на 35 %. Вони в основному становили групу самозабезпечуваних господарств і частину виготовленої продукції постачали на ринок.

До багатого селянського господарства відносилися ті, розміри яких становили не менше 10 га. Питома вага господарств розміром від 10 до 50 га у порівнянні із 1921 р. зменшилася і становила 8 %. Такі господарства значну частину виготовленої продукції постачали на ринок і в процесі виробничої діяльності використовували найману працю.

Тип великої власності репрезентували господарства, що володіли земельними наділами понад 50 га і на 1938 р. у Волинському воєводстві їх нараховувалося 537 [2, арк. 1].

Більшість із зазначених господарств спеціалізувалися на певних видах сільськогосподарського виробництва і базувалися на найманій праці. Це високопродуктивні господарства, які використовували сучасну агротехніку і новітні технології, організовували прямий збут виготовленої продукції, що давало їм можливість одержувати значні прибутки.

Аналіз структури аграрного сектора Волинського воєводства у міжвоєнний період дає можливість констатувати, що за цей період суттєво збільшилася кількість господарств внаслідок значного приросту населення краю, що призвело до подальшого роздрібнення селянського землеволодіння і утворення нових господарств, а проблема земельного дефіциту так і не була вирішена.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (надалі: ДАВО), ф. 46, оп. 4, спр. 638.
2. ДАВО, ф. 34, оп. 2, спр. 328.
3. ДАВО, ф.46, оп. 1, спр. 639.
4. ДАВО, ф. 46, оп. 4, спр. 379.
5. ДАВО, ф. 46, оп. 4, спр. 380.
6. ДАВО, ф. 46, оп. 6, спр. 2.
7. ДАВО, ф. 46, оп. 6, спр. 201.
8. ДАВО, ф. 46, оп. 6, спр. 417.
9. ДАВО, ф. 46, оп. 6, спр. 2501.
10. ДАВО, ф.46, оп. 8, спр. 1356.
11. Закон о земельной реформе // Воскресное чтение.- 1925. - № 33.- С. 519.
12. Алексієвєць Л. М. Польща: шляхом відродження державної незалежності. 1918 - 1939.– Тернопіль: Економічна думка, 2002.– 272 с.
13. Галуха В.Л. Меліорація Волинського Полісся як чинник комасаційного процесу в реалізації політики землекористування у Другій Речі Посполитій // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Збірник наукових праць / За редакцією П.М.Чернеги.- Київ – Краків: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2002.- С. 105 – 108.
14. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів.– Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002.- 752 с.
15. Кондратюк О.К. Аграрне питання в програмах та діяльності українських політичних партій Західної України 1919-1939 рр. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.- Львів, 1997.- 27 с.
16. Крамар Юрій. Реалізація земельної реформи у Волинському воєводстві адміністрацією Г.Юзєвського (1928 – 1938) // Минуле Волині.– Луцьк, 1998.
17. Литвинюк В. І. Вплив аграрної політики польського уряду на розвиток сільського господарства Волині (1921 - 1939 рр.) // Науковий вісник ВДУ. Серія: Історія.- Випуск 1.- Луцьк, 1996.- С. 78 – 81; Литвинюк В.І. Економічний розвиток Волинського воєводства в міжвоєнний період (1921-1939 рр.) Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.- Львів, 1999.- 20 с.
18. Панишко Г.Т. Зміни в структурі землеволодіння у Волинському воєводстві в 20-30 - х роках ХХ ст. // Історичне краєзнавство в Україні: традиції та сучасність. Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції.– Київ, 1995.– С. 244 – 246.
19. Шабала Я. Реорганізація земельного устрою у Волинському воєводстві в 1921 – 1939 рр. Комасація // Науковий вісник

- ВДУ. Журнал Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Історія.– Луцьк, 1997.– С. 50 – 54.
20. Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej.- Warszawa, 1927.- 532 s.
21. Dziadosz I. Oblicze gospodarcze rolnictwa na Wołyniu // Znicz.-1936.- №3.- S.43.
22. Giziński W. Problem bezrobocia na Wołyniu.- S.4.- Warszawa, 1938.- 22 s.
23. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie. 1921- 1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych.- Wrocław– Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wyd-wo Polskiej Akademij Nauk, 1988.– 203 s.

УДК 94 (477.8) „19”

Т.М.Вісина

УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

В сучасній історичній науці комплексно досліджується український кооперативний рух різних періодів нашої історії. Наявна джерельна база дозволяє досить повно проаналізувати особливості функціонування у міжвоєнний період на Волині української кооперації.

Джерела юридичного характеру: численні законодавчі акти, директиви і розпорядження, видані урядом Другої Речіпосполитої, корисні для дослідження процесу становлення кооперативної системи, а також вивчення її організаційної структури, засад, форм і методів діяльності. Їх вміщено у таких збірниках польських законів та розпоряджень місцевої державної адміністрації, як “Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich”, “Dziennik urzędowy Województwa Wołyńskiego”, “Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”.

Законодавче становлення кооперативної системи на Волині було досить складним, повільним і відбувалося паралельно процесом розбудови молодого Польської держави з ініціативи та під суворим наглядом владних структур. Кожен крок уряду фіксувався відповідним правовим актом. У першу чергу це помітно при вивченні конституцій, прийнятих на різних етапах існування Другої Речіпосполитої – 17 березня 1921 р. [1] і 23 квітня 1935 р. [2]. Вони дають цілісне уявлення про місце, роль та значення кооперації в масштабах всієї держави, обсяг її діяльності та компетенцію окремих видів товариств. Порівняльна характеристика обох конституцій дозволяє зробити висновки про зростаючу тенденцію щодо посилення контролю над кооперативним рухом з боку адміністрації та обмеження його самостійності.

Вже на початковому етапі створення на території Волинського воєводства кооперативів стає помітною їх специфічність і відмінність від інших регіонів країни, що було зумовлено політичними, економічними та національними особливостями краю. Тому для впорядкування кооперативної системи всієї держави були прийняті відповідні законодавчі і підзаконні акти, які створювали юридичне поле діяльності кооперації в Польщі у міжвоєнний період. Насамперед це закон про кооперацію, прийнятий 29 жовтня 1920 р. [3], зміни і доповнення до нього, прийняті 4 грудня 1923 р. [4], закон від 13 березня 1934 р. [5] і розпорядження міністерства фінансів від 16 червня 1934 р. про заборону РСУК права ревізії кооперативів північно-західних земель [6]. Саме ці документи встановлювали правові засади діяльності кооперації на Волині. В них визначались правила членства у кооперативах, їх юридичні права, територіальні рамки та порядок їх зміни. При вивченні окремих розділів цих розпоряджень, де дається перелік обов'язків і завдань, поставлених державною адміністрацією, стає зрозумілою роль кооперації в різних сферах життя регіону.

У згаданих вище документах знайшли своє відображення організаційна структура кооперації різного рівня, розподіл функцій та обов'язків між її складовими, визначення органів, котрим через законодавство Другої Речіпосполитої було доручено керувати роботою кооперативів, окреслювати їхню компетенцію. Поряд з цим у документах простежується механізм взаємодії між державними органами і кооперативними структурами, а також призначення установ, покликаних виконувати урядовий контроль за діяльністю останніх і його межі. Згадана законодавча база дає можливість досліднику зробити детальний аналіз засад кооперативного права Польщі.

Висвітленню проблеми сприяє аналіз численних розпоряджень, декретів, директив, інструкцій, циркулярів, наказів, які стосувались окремих сторін діяльності кооперативів і були видані керівниками державної адміністрації на регіональному рівні – Генеральним комісаром східних земель, пізніше – Волинським воєводою, начальниками окремих відділів воєводського управління, повітовими старостами, а також загальнодержавними міністерствами і відомствами. Всі ці документи також вміщено у згаданих збірниках законодавчих актів.

Окрему групу джерел складають опубліковані збірники документів і матеріалів. Аналіз статистичних збірників [7-9] дає змогу не тільки зібрати та систематизувати цікавий матеріал, але й допомагає, використовуючи різноманітні цифрові дані, відобразити цілісну картину діяльності кооперації протягом періоду її існування у Волинському воєводстві. Багато цінної інформації вміщено у збірниках документів і матеріалів, виданих за радянської доби [10-12]. Привертають увагу інформаційні збірники про стан і перспективи розвитку сільського господарства, промисловості, будівництва, торгівлі, освіти, медицини

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Г.Кособуцька МИЛОСЕРДЯ ЧЛЕНІВ БРАТСТВ ЯК ВИЯВ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	3
Л.Петрук, Л.Терешко ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	8
Л.Терешко, Ю.Терешко КОЗАЦТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН	10
В.Андрущенко, М.Юрій САКРАЛЬНИЙ СВІТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	13
Н.Сорочан ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ	27
Т.Макаренко ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛИСТОПАДІ 1917 - СІЧНІ 1918 Р.	31
А.Киридон СТРАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН (1917 – 1930-ТІ РОКИ)	35
Р.Пальчевський ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ	45
В.Матвєєва ЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСТОВІРНІСТЬ ДЖЕРЕЛ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ, ПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1919-1920 рр.	48
С. Шульга ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЧЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ТА ПОЛЩІ В 20-30-ТІ РР. ХХ СТ.	52
М.Гон СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОЛЬСЬКУ ДЕРЖАВУ (1923-1939 рр.)	57
Л.Бородинська СОЮЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ: МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ І БОРОТЬБА ЗА СФЕРИ ВПЛИВУ	62
П.Савчук, П.Мельничук ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР	66
В.Ковальчук ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР.	70
Р.Давидюк СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)	75
І.Булига РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР.	81
О.Тсвікова РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В РОКИ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ	84

Розділ 2.
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ. КРАСЗНАВСТВО

О.Шмид ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 1861-1914 РР.: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЗЕМЕЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ	90
А.Кукурудза РАДИКАЛЬНО-РЕФОРМАЦІЙНІ НАСТРОЇ ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.	94
О.Нагорнюк РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХІЗМ НА ВОЛИНИ В 20-Х РР. ХХ СТ.	98
В.Галуха СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	102
Т.Вісина УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	108
В.Вісін УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ І ІСТОРІОГРАФІЇ	111
А.Шваб, С.Шинкар УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1921–1939 РОКАХ	116
А.Жив'юк, Д.Сирота ПОШИРЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА РІВНЕНЩИНІ У 1920-1930-Х РР.	122
І.Марчук ДОКУМЕНТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ВОЛИНИ (1941 – 1944 рр.)	127
О.Сущук ВИКОРИСТАННЯ ВИНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ У БОРОТБІ З ОУН ТА УПА НА ВОЛИНИ (1944-1953)	135
М.Ясінський ДО ІСТОРІЇ БУДІВНИЦТВА РІВНЕНСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ	139

Розділ 3.
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.
ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В.Ореховський ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА ДОБИ КОНСТАНТИНА І ВЕЛИКОГО (306-337 РР.)	143
Т.Олексівець ЛОКАЦІЙНІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ	146
П.Шляза ФІЛІП ФЕЛІЦІАН ШУМБОРСЬКИЙ (1771 - 1851): ХОЛМСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПИСКОП	149
А.Шабачук «БАЛТІЙСЬКА ПРОБЛЕМА» ПІД ЧАС ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІ (1855 – 1881)	154
Ю.Федорик ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ У 1834 – 1875 РОКАХ	158
Л.Шугаєва МОЛОКАНИ І ДУХОБОРИ: СУСПІЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ І ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРОВЧЕННЯ	161
С.Косяк КОЛОНІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАНГЕРМАНСЬКОГО СОЮЗУ (1891 – 1900 рр.)	167

Р.Постоловський ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА	172
М.Гон ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ	179
В.Комар ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ПРОМЕТЕЇЗМУ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ	184
Л.Галуха ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВ'Я У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ	188
П.Поліщук ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ „ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”	193
О.Казакова СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНИХ ПОЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 1939-1941 РР.	198
Л.В. Мороз НОВА ОЦІНКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У РОМАНІ „ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ” ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА	201
В.Лесняк ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ (1939 - 1986)	204
І.Кисарець ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ ЗМІ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	209
Е.Понамарчук ИРАН И АРАБСКИЕ СТРАНЫ НАКАНУНЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ	213
С.Троян БАЗОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРО РЕГІОНІВ	217
Є.Кіш ПРОБЛЕМИ НОВИХ СХІДНИХ КОРДОНІВ ЄВРОСОЮЗУ	224
Т.Герасимчук ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, ОСНОВНІ ПОЗИЦІЇ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	229

Розділ 4. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Т.Кузьма ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МЕКСИКАНСЬКУ ЕКСПЕДИЦІЮ 1861 – 1867 РР.	234
О.Асауленко МОНАСТИРІ ПОЛТАВЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	237
Ю.Блох ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУСІЙ В АНГЛІЇ ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ У 1902 – 1914 РР.	241
В.Борщевич НА МАНІВЦЯХ РОСІЙСЬКОЇ ОРТОДОКСАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ: АРХІМАНДРИТ СМАРАГД (ЛАТИШЕНКОВ)	246
О.Полянський «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ЯК НАУКОВА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	251
В.Михайлов ОЛЕНА АПАНОВИЧ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (біоісторіографічний аспект)	255
А.Слесаренко АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	260

А.Наумов ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТИНА В РОСІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ	265
Ю.Дроздик, В.Мартинюк ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЕНЩИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД 26. 03. 2006 р.)	270
О.Петухова ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	275
J.Jestal WOBEC MIGRACJI: POLITYKA TOŻSAMOŚCI CZY MULTIKULTURALIZM	279
A.Karnauch ZJAWISKO MIGRACJI W PRASIE UKRAIŃSKIEJ	283
В.Терещук ДОСВІД США У ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОГО PR ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	287
Г.Хлистун КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДРУКОВАНИХ ЗМІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	291
І.Сєрих ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ	297
К.Ерофеев УРОКИ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНА «О СВОБОДЕ СОВЕСТИ И О РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ»	301

Розділ 5.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

Ю. Войцехівський, Ю. Руда, В. Балута РЕЦ.: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ) / УПОРЯДНИКИ: В.М.КОНСТАНТИНОВА, І.І.ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ 1. – К.: ОСВІТА УКРАЇНИ, 2006. – 528 С.	304
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 13

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Комп'ютерний макет – О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 39,0. Зам. № 51/1.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 13. – 311 с.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу РДГУ, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.